

ФИЛОСОФИЯТА ЗА ДЕЦА КАТО МЕТОД НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В СИТУАЦИИТЕ ПО РЕЛИГИОЗНО ВЪЗПИТАНИЕ В ТРЕТА ГРУПА В ДЕТСКАТА ГРАДИНА

Д-р Стефан Тончев

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. Статията се основава на резултатите от дългогодишен практически опит и представя работещ модел на взаимодействие в процеса на религиозно възпитание в трета възрастова група в детската градина и методиката „философия с деца“ в педагогически контекст. Този подход е съобразен с принципите на неформалното учене и компетентностния подход в образованието. Представени са примери от проведени занимания, в които се разкрива преходът от усвояване на знания към развиване на функционалната грамотност на децата. Използването на „философия за деца“ в заниманията по религиозно възпитание в детската градина е аргументирано като подпомагащо процеса на осъзнаване и усвояване на ценности и добродетели, които са от ключово значение за усвояването от децата на културната, социалната и емоционалната компетентност и за успешната им лична и професионална изjava в демократичното общество. Аргументирана е и тезата, че религиозното възпитание в предучилищна възраст е смислово и същностно в синхрон с актуалните стратегически и нормативни документи за образованието в България.

Ключови думи: философия за деца; ценностно възпитание; религиозно възпитание в предучилищна възраст; неформално учене; компетентностен подход в образованието

Използването на методиката „философията с деца“ в предучилищна възраст има две развиващи функции: първо, философстването е процес, който постепенно се научава, а след това започва да се практикува. По този начин практиката на философстването сама по себе си е предмет на обучение. На второ място, човек може да се научи да философства само философствайки. Благодарение на съвместните действия на участниците в тази рационална и рефлексивна дейност се изясняват неразбираеми думи, търсят се основания и се предвиждат последствията от определени действия (Sinhart-Pallin and Ralla

2019). Следователно философстването би могло да бъде ефективен и полезен метод както в задължителните образователни направления, така и в ситуациите по религиозно възпитание в предучилищна възраст, които имат характер на неформално и самостоятелно учене.

Разбирането за философстването като методологичен принцип на преподаване надхвърля самостоятелното преподаване на философия (Dittmann 2013). Философските компетентности са необходими във всяка ситуация в детската градина, защото винаги могат да възникнат въпроси, на които да се обърне внимание философски (Anderson 2016). По-специално, ситуациите по религиозно възпитание са подходящи за изучаване и практикуване на философията за деца като метод за усвояване на знания и компетентности. За разлика от други образователни направления, където преподаването често е целенасочено и в рамките на дадената научна област, в процеса на религиозното обучение е важно да се размишлява, да се мисли освен върху непосредствените цели и възникналите въпроси, но също и отвъд границите на конкретните религиозни знания.

През 70-те години на XX век професор Матю Липман създава образователната програма „Философия за деца“ (Naji and Hashim 2017). Тя е плодотворно средство за развитие на разумно мислене и етично и демократично поведение при децата. Програмата получава висока оценка от ЮНЕСКО, Министерството на образованието в САЩ, Комисията по образование на Европейския парламент и се прилага успешно и активно в множество европейски държави и САЩ. Днес тази програма се явява надежден инструмент за подхранване и развитие на критичното и творческото мислене на децата от най-ранна възраст. Тя ги учи да разсъждават самостоятелно, разумно, творчески активно и морално отговорно. Това означава да могат да разсъждават обосновано, логично, критично, конструктивно, което води до тяхното разумно и отговорно социално поведение (Rangelova 2022).

Актуалността на тази методика произтича от факта, че добре образовани хора срещат затруднения във формулирането на своите мисли и желания, не умеят да мислят, да правят съждения и не на последно място, да постъпват разумно, морално и отговорно. С други думи, да преценяват своите действия като резултат от предварително внимателно обмисляне, а на езика на философията – да са благоразумни (лат. *phronesis*, гр.: *φρόνησις*). Това е едно от основанията теоретиците на образованието да търсят иновативни педагогически средства за съчетаване методите за натрупване на знания с тези за обучение в мислене.

В тази връзка, в настоящото изследване се изказва тезата, че усилие в правилната посока може да бъде възбуждането на методиката „Философия за деца“ като частно дидактическа дисциплина в съвременното педагогическо образование. В резюме казано, чрез нея съвременните педагози ще се научат да провеждат занимания на основата на нейните теория и практика. Така те

ще могат заедно с децата, най-обобщено, да философстват над даден проблем, който е интересен и значим за тях, който няма предварително известен отговор и до който е трудно да се достигне. Те ще могат да формулират темата, върху която ще дискутират, подтикнати от сюжета на внимателно подбрана философска новела – разказ, специално създаден да съдържа философски въпроси. Този разказ трябва да има художествена стойност, с интересен и динамичен сюжет, а героите в него е добре да са деца. Чрез него те преживяват различни случки, които ги предизвикват да задават въпроси, да обмислят интересни за тях проблеми и да търсят отговори. Тези теми на разговор не са далеч от казусите, които са заложили в художествените и библейските наративи, използвани в заниманията по религиозно възпитание. Например: Има ли Бог? Как се е появило всичко? Откъде произхождат хората? Защо утре не идва днес? Къде изтича времето? Защо има добри и лоши хора? Защо не може да стреляме по животните в парка? А може ли в гората? Защо не може да правя в детската градина това, което ми е разрешено вкъщи?

В широк смисъл, философстването на децата е обмисляне и търсене на отговори на вечните философски въпроси, но адаптирано към тяхната възраст и интереси. За постигане на целите на дискусията децата се насърчават да изказват мнения, да задават въпроси, да комуникират помежду си и с общи усилия да търсят отговори. Практически се доказва максимата, че философстването е най-благогатната среда за развитие на мисленето. То допуска толкова различни отговори, колкото чистият детски ум може да роди. Едновременно с това учи децата на логичност, последователност и систематичност, за да могат да запаметят откритото и натрупания си опит. Докато правят това, те споделят с другите и комуникацията става още по-пълноценна, защото включва в себе си използването на когнитивните, етическите и естетическите способности на съзнанието. Философстването е незаменимо средство за изграждане на умения и навици за свободно, гъвкаво, контекстуално и същевременно с това сериозно доказателствено мислене. Така то играе такава роля за интелекта, каквато спортната игра има за развитието на мускулно-двигателните способности на човека. Децата неудържимо и естествено за тяхната същност се увличат по философстването, защото от най-ранна възраст те се нуждаят от отговори на многобройните въпроси, които ги вълнуват, търсят обяснение на света и са любознателни по природа. Така наречената „детска философия“ се основава на твърдението на Аристотел, че удивлението е началото на философията. Това вродено у детето любопитство и способност да се удивлява, е най-силният аргумент в полза на използването на философстването като метод в най-ранна възраст и конкретно на т.нар. „детски въпроси“ като оптимално въведение във философстването като цялостен процес.

На езика на богословието това убеждение се изразява във вярата ни, че всеки човек е сътворен по Божий образ и подобие, т.е. у него е вродено в най-

чиста и съвършена форма познанието за Твореца и творението. Можем винаги да базираме и изхождаме във всеки образователно-възпитателен процес от тази наша вяра. Образно казано, можем да бъдем като „градинарите“, който подпомагат и се грижат това посято от Бога „семенце“ да даде обилен плод. Словото Божие ни насърчава в тази посока, като ни казва: „оставете децата и не им пречете да дойдат при Мене, защото на такива е царството небесно“ (Мат. 19:14).

Тази нагласа прави лесна задачата да превърнем групата с деца в „изследователско (питащо) общество“, в което всеки е свободен да изкаже мнението си, но в същото време, да спазва общите/груповите правила, които всеки знае и следва, за да не се превърне диалогът в какофония. Участниците в изследователско общество, освен да се научат да мислят, изграждат умения и навици да слушат събеседниците си, да уважават чуждото мнение и да следят и размишляват върху чуждите мисли; изграждат умения за „подреждане“ на мислите си, за да могат разбираемо да ги предат на другите, което, в широк смисъл, ги учи да съчетават индивидуалното с колективното, да придобият усещане за общностен живот и т.н. Изграждането на тези умения е предпоставка за пълноценен диалог с „другия“ в личен и обществен план. Всеки е свободен да има свое мнение, което има право да изрази, но се изисква това мнение да бъде обосновано и добре аргументирано; всеки има право да критикува другите мнения, но се изисква и готовност и умение да се изслушват контрааргументите им. Чрез усвояването на правилата и етиката на дискусията децата се учат на основните принципи на демократичното взаимодействие между хората. По този начин те се научават да отстояват своето мнение сред връстниците си, подготвят се да бъдат активни, отговорни и съвестни граждани на демократичното общество.

За да се изгради изследователското общество в групата с деца, е нужен базисен текст (най-често философска новела, в религиозното образование се използва художествен или библейски наратив) и благоприятна учебна среда. Такава среда, в която учителят не е в традиционната си функция на „всезнаещ“, а се опитва да „слезе“ на нивото на децата, т.е. да е равен на децата участник в диалога. По този начин той може заедно с тях да търси истината, като гъвкаво и ненатрапчиво направлява дискусията, изградена на взаимно доверие и физически подредено във формата на кръг пространство, седнали на земята или на маса, така че никой да не седи на „главното място“ и така че всеки да вижда лицата на другите участници в групата.

В самия процес и в резултат от него, ако не се намери ясен и отчетлив отговор или решение на разглеждания казус, това не е никакъв проблем, защото целта е друга. Задачата на членовете на обществото на изследователите е да развиват когнитивните си навици за мислене, изследователските си умения, способностите си за социализация и комуникация, емоционалната си интелигентност.

Трябва да се спомене още, че философското обучение за деца е преди всичко друго вербално обучение, обучение за овладяване и прилагане на езика като инструмент. Чрез това обучение в най-пълна степен се натрупват навици за ориентиране в смисловото поле на езика, в свързване на смисъл и понятие. Освен пряката полза за целите му, се получава и така наречената добавена стойност, която е резултат от поставянето му в контекста на неформалната образователна форма на т.нар. „библиотечна педагогика“. Целите и ползите им се обогатяват, защото чрез впечатляващо разказани истории се изграждат у децата умения и нагласи да мислят и да се изразяват с помощта на използвания език и по модела на описаните примери. Така те биват изкусно увлечени да ги разпознаят и възприемат като практически модел за поведение в реални или бъдещи житейски ситуации според възрастта им. Този подход във философстването с деца е предпоставка за изграждане освен на нагласи за критичното осмисляне и последващо умело боравене с чужди и собствени текстове и мисли, но и за учене чрез преживяване като цел и резултат от четенето и разсъждаването върху литературното съдържание.

Най-ярък пример за ползата от „философията за деца“ е, че чрез нея се популяризира педагогическият метод на Сократ, който е смятал, че единствено чрез осмислянето и търсенето на решение на конкретни житейски проблеми и предизвикателства човек може да се придвижи към по-задълбочено знание, лична и обществена опитност. За най-добра форма на обучение Сократ приемал диалога като съвместна комуникативна и разумно-аргументативна дейност. От древността и до днес главната цел на така наречената „Сократова беседа“ е да се възпитат бъдещите граждани да бъдат разумни, рефлексивни, самокритични, да проявяват търпимост към възгледите на другите, да бъдат морално отговорни. Общата полза е, че децата, преминали през такъв философски курс, показват по-високи резултати по математика и в езиковото обучение спрямо децата, които не са били включени в такъв курс.

За съжаление, тази програма се прилага в малък брой детски градини и училища в България (Zheliakova-Stoeva 2021). Тя се посреща първоначално с недоверие от повечето учители при споменаването ѝ, което преминава в ентузиазъм след изучаването и приложението ѝ. Също така тя среща скептицизъм и отричане при някои родители, докато при други предизвиква възхищение и удовлетворение заради целите ѝ. Родителите, които имат дете, преминало през такова обучение, обикновено изразяват одобрението си, породено от знанието, че детето им е приело с радост такъв вид занимания и че заниманията са допринесли за неговото развитие. Родителите споделят, че тези занимания се очакват с нетърпение от децата им и те се включват в тях с огромно желание и интерес.

В обобщение трябва да се каже, че от програмата „Философия за деца“ произтича изискването към съвременния учител да изгражда заедно с децата

интерактивна изследователска общност (Interactive Learning Communities) в своята група/клас. Тя е базирана и осмислена в контекста на тази педагогическа технология, а нейната цел е да постигне позитивни резултати, конкретизирани накратко така:

- разпалване/поддържане на вроденото у всяко дете любопитство, учудване и въображение;
- повишаване на увереността и самочувствието в поведението на детето;
- проявяване на осмислена толерантност и уважение спрямо различието и другостта;
- повишена сензитивност към предизвикателствата на общностния живот;
- нагласа за активна позиция при предприемане на инициативи и изработване на предложения.

Интересна е и гледната точка на един от водещите специалисти в България в областта на „Философията за деца“ Евелина Варджийска, която определя ползите от нея, базирани на „научните изследвания в областта на „философия с деца“. Те са установили „множество позитивни „странични“ ефекти на философстването, които кореспондират с важни за нашето време ценности“. Тя споменава накратко, че „философия с деца“:

- развива когнитивните и комуникативните способности;
- допринася за демократизиране на училището и обществото;
- предоставя възможност за развитие на всички форми на детската креативност;
- отразява се позитивно върху психологическите процеси на търсене на идентичност;
- и развива стратегии за жизнена ориентация и справяне с проблеми“ (Vardzhiyska 2005).

Така заниманията, провеждани чрез метода „Философия с деца“, са обучение в мислене, което е самостоятелно и саморефлексивно и в същото време е отворено към общуване с промисленото от другите. По този начин децата се учат как да мислят самостоятелно, но и как да го правят заедно. Диалогът между тях е рационален и рефлексивен, казано на езика на философията. Философстването с деца означава, ни повече и ни по-малко, заедно с тях – философствайки в диалог, да изследваме значенията на думите, да се запитаем за причините, поради които нещо е такова, каквото е. Заедно да обмислим и преценим последиците от действията и фактите. При това намерените отговори трябва да са разбираеми за всички (рационалност), а от друга страна, трябва да можем да (си) обясним начина, по който сме стигнали до отговорите (рефлексивност).

Във време, когато достъпът до информация е най-лесен, а в някои случаи тази информация е предоставяна безкритично и манипулативно, когато структурите и нормите в обществото се променят постоянно, е изключително

важно да се насърчават децата да мислят самостоятелно и критично и като цяло, да се насърчи способността им да преценяват, да са благоразумни (лат. *phronesis*, гр.: *φρόνησις*).

Философстването по време на заниманията по религиозно възпитание е един от начините да се подпомогнат децата да се справят с тези предизвикателства.

Когато се говори за религиозно възпитание в детската градина, масовата представа за него е, че то е основано на специфична доктрина, базирана на конкретни знания, умения и нагласи, които имат определен нравствено-духовен фокус, необходим само на хората, които са част от религиозна общност.

От друга страна, се е оформило мнението, че макар и незадължително в образователната система, то чрез редица интердисциплинарни изследвания е доказано полезно и необходимо за възпитанието на съвременните деца. Безспорно е и мястото му сред общия обем от знания, умения и нагласи за разбирането на многообразието на живота и конкретно приноса му за усвояването на нравственост и добродетели с общочовешко значение. Педагогическата практика също потвърждава позитивното му влияние върху формиращата се в този период детска личност. Като формиращо светоглед, религиозното образование може да допринесе за решаване на едни от най-важните задачи на предучилищното възпитание и подготовка – усвояването на социални компетентности и умения за адаптация на децата в заобикалящата ги среда.

Нашият опит показва, че преди да се пристъпи към „същинското“ религиозно възпитание, основано на библейските разкази, което е обичайна практика в тази възраст, би трябвало да се създаде определена нагласа към тези знания, за да могат децата по-добре да вникнат в смисъла и съдържанието им. Този подход ще „подготви“ децата за възприемането, разбирането и осмислянето на библейския наратив например. От друга страна, тази „подготовка“ в религиозното образование и възпитание е добре да бъде базирана първоначално не на библейския наратив (макар че в много от четивата се правят препратки към него), а на приказки, разкази и други литературни произведения, които насочват вниманието на децата специално към висшите ценности и нравствените взаимоотношения, които са в основата на възпитателния процес. Това ще даде възможност да се направи внимателен и естествен преход към религиозните знания, които са „закодирани“ в библейските наративи. Това е необходимо, защото тяхното съдържание е непознато за болшинството от хората (съответно семействата), което създава трудности в аргументирането на тяхното значение за възпитанието. Целта на запознаването с библейските наративи е да се представи на децата още един модел на подражание, знаков постамент, върху който те да изграждат лична нравственост и добродетели с универсален (общочовешки) характер.

Обективни трудности за провеждането на този процес създава, глобално погледнато, „властването“ на постмодернистичните идеи в съвременност-

та, които, макар и със закъснение, намериха благодатна почва за развитие и разпространение в страната ни. Преходът от общност към общество, който е почти завършен като процес в дългите години на преход, създаде трудно преодолими пречки и предизвикателства към учителя: как да създаде в групата приятелска атмосфера без стигматизиране на отделни деца и нездрава конкуренция между тях? А това е важно, защото „в общността хората са личности, чието житейско пространство е колкото уникално, толкова и гостоприемно; в обществото хората са изолирани индивиди с функции и длъжностни характеристики“ (Stoyadinov 2010, p. 227).

Всички тези деструктивни процеси, отразяващи се неблагоприятно върху средата в училище и детската градина, биха могли да бъдат приети и като предизвикателство от всеки учител, който иска да подобри образователната среда. Тук е подходящо да се отбележи и преимуществената позиция на религиозното възпитание като допълнителна неформална форма в системата на задължителното предучилищно образование, и по-конкретно, на това в трета възрастова група, което, чрез развитие на мисленето (чрез философстване) би могло да допринесе за запазването на образователната среда като място за поставяне основите на ценностна система у децата като бъдещи членове на едно справедливо, хуманно, демократично гражданско общество.

Известното като златно правило на нравствеността (получило названието заради присъствието си във всички религиозни и философски учения от древността до днес) има своето място и в Свещеното писание: „Прочее, всичко, което искате да правят вам човеците, същото правете и вие тях; защото това е законът и пророците“ (Мат. 7:12). Върху него учителят по религиозно възпитание може да започне да гради своята стратегия за постигане целите на този възпитателен процес. Всички добродетели, всички нравствени послания, всички модели на поведение, заложили в художествените произведения, биха могли да бъдат предложени за осмисляне чрез групова работа с децата по описаната по-горе методика на философстването с деца.

Дългогодишната ни практика в ситуации по религиозно възпитание показва още, че за да се създаде нагласа децата да обръщат повече внимание на постъпките си и да мислят, преди да предприемат дадено действие, е необходимо още в трета възрастова група да бъдат запознавани с повече четива с нравствена насоченост и изобщо с произведения от различни жанрове в литературата с поучителни послания. Така, още в най-ранна детска възраст, наред с основните умения и навици за самостоятелен живот, които детето придобива най-вече в първа и втора възрастова група, се обръща нужното внимание и на социалните компетентности на децата, към осмисляне на постъпките спрямо околните и моралните действия в различни житейски ситуации. В този процес „философията за деца“ може да се използва като основен метод. Например децата се запознават с определена приказка или разказче с християнско послание

(„Старите хора“, „Момчето с празната саксия“, „Златната връвчица“ и др.), като обаче това послание не им се съобщава предварително. Те трябва сами да помислят и формулират въпроси, да кажат защо даден герой им е станал любим, да анализират и обяснят дадена постъпка. Важно е да се опитат да изразят мислите си, да разбират и изслушват останалите в групата. Важно е също така да откриват противоречия, да поставят под въпрос дадено твърдение и не на последно място – да контролират реакциите си. Понеже децата често изказват нечия чужда позиция за своя, трябва в дискусията да се постави правилото да не се повтаря казаното от друго дете. За да осъзнае детето своята собствена позиция по даден въпрос, са необходими време и усилия. Не може да се очаква още от първите няколко ситуации да се получи пълноценно философстване. Практиката обаче показва, че въпреки трудностите то помага за ранна осъзнатост в мисленето, за превръщането му в естествена реакция при попадане в проблемна ситуация (детето се научава да мисли, преди да предприеме някакво действие). Този резултат се явява предпоставка за надграждане и по-добро разбиране на библейския наратив, който запазва водещата си позиция в религиозното възпитание в предучилищна възраст. От тук е естествен изводът, че философстването с децата би могло да се определи като необходима и полезна подготовка преди запознаването с него, защото създава нагласа за правилното (т.е. критичното) му възприемане. От друга страна, е важно децата да придобият умения и нагласа да внимават за постъпките си, да обръщат повече внимание на взаимоотношенията помежду си, да имат ясен и уеднаквен нравствен ориентир, да носят отговорност за последствията от действията си. Следователно преди срещата с библейския наратив запознаването с приказки и разкази с подчертани нравствени послания, подкрепящи изцяло християнската позиция по въпросите, биха могли да бъдат много полезни като насочващи вниманието и в същото време – приятни и забавни за децата. Така посланията в библейските наративи (с част от които децата се запознават обикновено в четвърта възрастова група), биха могли да бъдат по-добре възприети, осмислени и усвоени. Освен това използването на метода „философия за деца“ не приключва с философстването върху споменатите по-горе религиозно-нравствени четива, а продължава и при запознаването с библейските разкази в четвърта възрастова група. Затова, предвид възрастовите особености на петгодишното дете, подготовката за запознаването на децата с библейските наративи е подходящо и удачно да се случи в трета възрастова група. Разбира се, тя не е регламентирана с нормативен документ, който да задължава учителите да правят точно това в заниманията по религиозно възпитание, но опитът показва, че този подход променя нагласата към света и взаимоотношенията, поставя общочовешки нравствени изисквания към децата, увеличава социалната им компетентност.

Описаното дотук е само един пример за преимуществата от използването на методиката „философия за деца“ в ситуации по религиозно възпитание в

детската градина. Тази синергия е реално постижима цел, предвид новата нормативната база, изразяваща се в *Закона за предучилищното и училищното образование*¹, *Наредба № 5*, с която се определя *Държавният образователен стандарт за предучилищното образование*², в *Инструкция № 2 от 23 юни 2003 г. за провеждане на обучението по учебен предмет религия*³, *Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование*⁴, *Наредбата за приобщаващото образование*⁵ и не на последно място, *Стратегията за възпитателната работа в образователните институции 2019 – 2030*⁶, които ни дават основание, легитимират и донякъде регламентират религиозното възпитание в трета и четвърта възрастова група в детската градина. В момента в детските градини, където има занимания по религиозно възпитание, се използва експерименталната програма по религиозно възпитание от 1998 г. с автор проф. Емилия Василева (Vasileva 1999).

Концептуално това изследване кореспондира и с целите и задачите на *Стратегията за възпитателната работа в образователните институции 2019 – 2030*, разпратена до всички училища и детски градини в България, придружена с Писмо на министъра на образованието чрез регионалните управления на образованието през 2019 година⁷, заради съвпадението със знанията, уменията и нагласите, които получават децата в процеса на религиозно възпитание. Потвърждение за това получаваме и от текста на писмото, към което *Стратегията* се явява приложение. В параграфа на писмото от МОН „Подобряване на възпитателната работа и взаимодействие с родителите“⁸, още в началото му се споменава, че в резултат на нарочно социологическо проучване от началото на 2019 г. е станало ясно, че „обществото има потребност и очаква по-силна възпитателна функция от образователната система“⁹. Утвърждава се общото мнение, че във времето, в което живеем, има все по-лесен достъп до информация, но ни липсва „усещането за споделени ценности“¹⁰. Времето на свобода и лесен достъп до информация ни дава „повече права, но ни отнема чувството за сигурност, дава ни повече възможности за свързаност, но ни прави по-дезинтегрирани като общност, дава ни повече блага, но ни носи дефицит на хармонични междуличностни отношения и доброта“¹¹. Предвид споменатите възпитателни дефицити, натрупани в годините по различни причини, „философията за деца“, като метод в религиозното възпитание на децата в детската градина, може да доведе до успешно усвояване на ценности и добродетели с универсален характер и по-този начин да даде своя принос за справяне с предизвикателствата, отчетени като недостатъци в процеса на образованието в страната ни в тази *Стратегия* и писмото към нея и изобщо.

Заклучение

От всичко казано дотук може да се направи изводът, че методиката „философия за деца“ има основно значение при усвояването на така наречените

„меки“ умения от децата – критично мислене, творчество, работа в екип, гъвкавост и др. Има огромен потенциал тя да стане основен метод при усвояването на трайни знания, умения и социално приложими нагласи към света, като децата от най-ранна възраст се учат да философстват, сами да намират отговори на въпросите си. Много благоприятно време и място за това са заниманията по религиозно възпитание в трета възрастова група, където, преди да се запознаят с библейския наратив, децата чрез „философстване“ осмислят и усвояват ценности, заложили като поучителен смисъл в художествени произведения с нравствен характер – приказки, разкази, стихотворения. Така още от ранна възраст се поставят основите за развитие на културната компетентност на децата. По наше мнение, този метод на работа дава добра основа за развитието на личността и съхраняването на ценности с универсален характер.

БЕЛЕЖКИ

1. ЗАКОН ЗА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ от 01.08.2016 г. – <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136641509>, 28.08.2022 г.
2. НАРЕДБА № 5 от 3 юни 2016 г. за предучилищното образование. – https://www.mon.bg/upload/27719/nrdb5-2016_PreducilisnotoObr_izm10092021.pdf, 28.08.2022 г.
3. ИНСТРУКЦИЯ № 2 за провеждане на обучението по учебен предмет религия от 23.06.2003 г. – https://www.mon.bg/upload/10595/instrukcia_2_2003_religia.pdf, 28.08.2022 г.
4. НАРЕДБА № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. – https://www.mon.bg/upload/16793/ndbr13_2016_GZEIObrazovanie_280918.pdf, 28.08.2022 г.
5. НАРЕДБА ЗА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ от 20.10.2017 г. – <https://www.mon.bg/upload/24415/nrdb-priobshtavashto-izm102020.pdf>, 28.08.2022 г.
6. СТРАТЕГИЯ ЗА ВЪЗПИТАТЕЛНАТА РАБОТА В ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 2019 – 2030 – https://www.mon.bg/upload/19484/pr_Strategia_vazpitanie_220419.pdf, 28.08.2022 г.
7. ПИСМО 9105-418/27.11.2019 г. от министъра на образованието и науката до образователните институции. – <https://www.bachu-bg.com/pismo-na-ministar-valchev-do-uchitelite-i-direktorite/>, 28.08.2022 г.
8. Пак там, с. 5
9. Пак там, с. 5
10. Пак там, с. 5

11. Пак там, с. 5
12. ВАРДЖИЙСКА, Е., 2005. Вярa и ценности във философското мислене на децата. *pravoslavie.bg* – <https://www.pravoslavie.bg/възпитание/вяра-и-ценности-в-философското-мисл/>, 31.08.2022.
13. РАНГЕЛОВА, В., 2022. *Образование на бъдещето – обучение в разумност и демокрация. Програмата „Философия за деца“*. Available at: <http://www.daskalo.com/rangelova/files/2017/11/диалогичното-възпитание.docx> (Достъп: 15.01.2022).
14. DITTMANN, K., 2013. *Philosophieren mit Kindern: Eine kurze Einführung in Konzeption und Methoden*. Available at: <http://homilia.de/wp-content/uploads/2013/02/pmk.pdf>. Accessed: 31.08.2022.

ЛИТЕРАТУРА

- ВАСИЛЕВА, Е., 1999. *Религиозно възпитание на децата от предучилищна възраст*. София: Свят 2001.
- ЖЕЛЯКОВА-СТОЕВА, Ц., 2021. *Философия с деца*. София: Институт за българска философска култура.
- СТОЯДИНОВ, М., 2010. *Разпадът на общността като еклисиологичен проблем*. София: Фондация „Покров Богородичен“.
- ANDERSON, B., 2016. *Philosophy for children: Theories and Praxis in teacher education / edited by Babs Anderson*. London: Routledge.
- NAJI, S. AND HASHIM, R., 2017. *History, theory and practice of philosophy for children: International perspectives/edited by Saeed Naji, Rosnani Hashim*. London: Routledge.
- SINHART-PALLIN, D. AND RALLA, M., 2019. *Handbuch zum Philosophieren mit Kindern: Kindergarten, Grundschule, freie Einrichtungen*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren GmbH.

REFERENCES

- ANDERSON, B., 2016. *Philosophy for children: Theories and Praxis in teacher education / edited by Babs Anderson*. London: Routledge
- NAJI, S. AND HASHIM, R., 2017. *History, theory and practice of philosophy for children: International perspectives/edited by Saeed Naji, Rosnani Hashim*. London: Routledge.
- SINHART-PALLIN, D. AND RALLA, M., 2019. *Handbuch zum Philosophieren mit Kindern: Kindergarten, Grundschule, freie Einrichtungen*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren GmbH.
- STOYADINOV, M., 2010. *Razpadat na obshtnostta kato eklisiologichen problem*. Sofia: Pokrov Bogorodichen [In Bulgarian].
- VASILEVA, E., 1999. *Religiozno vuzpitanie na decata ot preduchilishtna vuzrast*. Sofia: Swyat 2001 [In Bulgarian].

ZHELIAZKOVA-STOEVA, TZ., 2021. *Filosofiya s dettsa. Balgarski filosofski pregled*. Sofia: Institut za balgarska filosofska kultura [In Bulgarian].

PHILOSOPHY FOR CHILDREN AS A METHOD OF INTERACTION IN SITUATIONS OF RELIGIOUS EDUCATION IN THE THIRD GROUP IN KINDERGARTEN

Abstract. The article is based on the results of many years of practical experience and presents a working model of interaction in the process of religious education in the third age group in kindergarten and the methodology “philosophy with children” in a pedagogical context. This approach is corresponding with the principles of non-formal learning and the competence approach in education. Examples of activities are presented in which the transition from knowledge acquisition to the development of children's functional literacy is revealed. The use of “philosophy for children” in religious education classes in kindergarten is argued as supporting the process of awareness and acquisition of values and virtues, which are crucial for children's acquisition of cultural, social and emotional competence and for their successful personal and professional expression in democratic society. It is also argued that religious education in preschool is meaningfully and substantively coherent with the current strategic and normative documents on education in Bulgaria.

Keywords: philosophy for children; values education; religious education in preschool; non-formal learning; competence approach in education

✉ **Dr. Stefan Tonchev, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-8835-3075

Faculty of Pedagogy

Trakia University

Stara Zagora, Bulgaria

E-mail: stefan.tonchev@trakia-uni.bg